

Yûnus Emre ve Divan Şiiri

Yunus Emre and Divan Poetry

M. Fatih KÖKSAL¹

¹İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: M.F.K. 0000-0003-1056-9957

ÖZ

Türk edebiyatının üzerine en çok söz söylenen, araştırma yapılan, en çok tanınan, tarihin her döneminde diriliğini korumuş şairi şüphesiz ki Yûnus Emre'dir (1240/1-1320/1). Yûnus Emre hakkında yapılan araştırmalar, özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde hız kazanmıştır. O, harf inkılabı (1928) öncesi dönem de dâhil olmak üzere edebiyat ve yayın tarihimizde divanı en çok basılan, eseri üzerine en çok çalışma yapılan büyük bir şairdir. Yûnus Emre'nin şiirleri üzerine yapılan çalışmaların özellikle 1980'li yıllardan itibaren çok yaygınlaştığı ve çeşitlendiği dikkat çekmektedir. Ancak onun kayda değer bir tarafının bugüne değin yapılan araştırmalarda ihmal edildiği ve dikkatlerden kaçtığı görülmektedir ki, bu tebliğin konusu da o yönü olacaktır. Yûnus'u keskin kategorik sınırlara hapsetmek gerçekten güçtür. O, şiirlerini, ilahilerini gezerek "söylemesi", bu yönüyle de sözlü/şifahi kültürün bir parçası olması hasebiyle Türk halk şiiri; şiirlerinin konusu ve muhtevası itibarıyla Türk tasavvuf şiiri yahut tekke şiiri araştırmalarının ilgi alanına girer. Çoğu şiirinde kullandığı vezin, manzumelerinin çoğunun beyitlerle yazılması gibi özellikleri bakımından da divan şiiri veya klasik Türk şiiri araştırmalarının ilgi alanına girer. Bu bildiride, -vezin ve nazım şekli gibi bahisler dışarıda tutulmak kaydıyla- Yûnus Emre Divanı'nda yer yer görülen bariz klasik Türk edebiyatı izleri gösterilmeye çalışılacak, özellikle de bir şiirinden hareketle divan şiiri ile olan münasebeti üzerinde durulacaktır. Böylece onun birçok özelliğinin yanı sıra "divan şiirinin Türk edebiyatındaki ilk öncülerinden" olma gibi bir vasfının da bulunup bulunmadığı meselesi tartışmaya açılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yûnus Emre, divan şiiri, Yûnus Emre Divanı, ilahi, tasavvuf

ABSTRACT

Yunus Emre (1240/1-1320/1) is undoubtedly the most talked about, researched, well-known poet in Turkish literature who has preserved his vitality in every period of history. Studies on Yunus Emre gained particular momentum in the Republican period. He was a great poet whose divan was the most published in the history of Turkish literature and publication, including the period before the Turkish Alphabet Reforms (1928), and his works remain the most studied. Studies on Yunus Emre's poems noteworthy have become more widespread and diversified, especially since the 1980s. However, another important aspect of his work has also noteworthy been neglected and overlooked in the studies conducted so far, and this will be the subject of the current paper. Confining Yunus Emre to sharp categorical boundaries is really difficult. He has been a subject of research in the

Başvuru/Submitted: 24.05.2021 **Kabul/Accepted:** 28.08.2021

Sorumlu yazar/Corresponding author: M. Fatih KÖKSAL (Prof. Dr.), İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-posta: mfkoksal@gmail.com

Atıf/Citation: Köksal, M. F. (2022). Yûnus Emre ve divan şiiri. Korkmaz, F. (Ed.), *9. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 717-726). <https://doi.org/10.26650/PB/AA10AA14.2023.001.049>

field of Turkish folk poetry because he would sing his poems and hymns while traveling, and he is a part of the oral culture in this respect. In terms of the subject and content of his poems, he has been researched in Turkish Sufi poetry and lodge poetry studies. Because of the meter he used in most of his poems as well as having written many of his poems with couplets, he has also been a subject of divan poetry or classical Turkish poetry studies. Putting aside the discussion of forms of meter and verse, this paper will show the obvious traces of classical Turkish literature that can be seen in Yunus Emre's Divan. Its relationship with *Divan* poetry will especially be emphasized based on one of his poems. Doing this opens a discussion on whether he, aside from his many other literary traits, had also been one of the pioneers of Divan poetry in the Turkish literature.

Keywords: Yûnus Emre, divan poetry, *The Divan of Yûnus Emre*, divine, mysticism

Giriş

Yûnus Emre (1240/1-1320/1) Türkçenin Anadolu'daki ilk büyük şairidir. Belki de ilk şairi demek de yanlış olmayacaktır.¹ Hâliyle onun devrinde Anadolu Türk şiirinin üç temel vadisi olan divan şiiri ve tekke şiiri henüz oluşum evresinde bile değildi. Yûnus'un şiiri bu üç vadinin üçünden de izler taşır. Ancak onun tarzına mutlaka bir ad vermek gerekecekse elbette tekke şiiri çerçevesinde değerlendirmek en doğrusu olacaktır. Bununla birlikte Yûnus'un şiirinde klasik şiirle aşinalık, ünsiyet, en azından irtibat olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Bu bildiriye, yaptığımız literatür taramasında pek değinilmediğini tespit ettiğimiz bu konuyu ele alacağız.

Bahis konusu irtibat veya yakınlığın en bariz görüldüğü alan, şiirin dış yapı özellikleri yani şekildir. Yûnus Emre'nin şiirlerinin hemen tamamının beyit esasına göre ve önemli bir kısmının -ciddi aksaklıklar bulunmakla birlikte- aruz vezniyle yazılmış olması kayda değer noktalardır. Zira vezin ve nazım birimi, şiir-şekil ilişkisinin iki önemli ayağını oluşturur; üçüncüsü kafiyedir.² Yûnus'un gazel formunda yazdığı (belki söylediği) ilahilerin aruz ölçüsüyle yazılanların kahir ekseriyeti *müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün* kalıbındadır. Bu elbette boşuna değildir. Bu kalıp musammat gazel dediğimiz, mısraları ortadan bölündüğünde şiiri dörtlük düzeninde de okumaya imkân tanır. Bu yapı aynı zamanda daha akıcı, hafızada kolay yer eden bir söyleyişi de sağlar. Yûnus gibi esas hedefi halka anlatmak olan bir şair için bu önemli bir ayrıntı olsa gerekir.

Bir şair veya şiirin klasik şiirle irtibatı konusunda şekil bahsi elbette önemli bir belirleyicidir ama tek başına bu ilişkiyi açıklamaya kifayet etmez. İslâm medeniyeti dairesine girdikten sonra yazılan ilk Türkçe eserimiz olan *Kutadgu Bilig* de beyit esasına göre ve aruzla yazılmıştır. Üstelik klasik tarzda tertip edilmiş bir mesnevidir. Hâlbuki biz Yûnus'tan yaklaşık 250 yıl önce yazılan *Kutadgu Bilig*'i klasik edebiyatımız çerçevesinde değerlendirmiyoruz ki bunun sebebinin muhteva olduğu açıktır. Bu bildirinin asıl konusu ve amacı onun şiiriyle klasik Türk şiiri arasındaki irtibatı muhteva yönünden tespit edebilmektir.³

Klasik Türk şiirinin çerçevesini belirleyen temel unsur muhtevadır. Bu edebiyat için "Klasik Türk Edebiyatı" tabirini kullanan Köprülü, bu edebiyata mensup şairlerin ortaya koyduğu ürünlerin temeyyüz eden vasfının "lâ-dînî/profan" konuları işleme olduğunu belirtir. Esasen tezkirecilerin

1 Dehânî'nin XIII. değil XIV. yüzyıl şairi olduğu kesinleşmiştir (Ersoy ve Ay, 2017, s. 6-24). Sultan Veled'in basit manzumeleri bir tarafa bırakılırsa Köprülü'nün ifade ettiği gibi Âşık Paşa (1271-1332), Gülşehrî (öl. 1317'den sonra), Tursun Fakîh (öl. 1326'dan sonra), Muâzoğlu Hasan (?-?) gibi şairler Yûnus'tan biraz sonraki dönemde yaşamışlardır (Köprülü, 1918: 263). Bunlara Ahmed Fakîh (?-?), Şeyyad Hamza (öl. 1348'den sonra), Şeyyad İsa (?-?) gibi isimleri de ekleyebiliriz. Ahmed Fakîh(ler), Muâzoğlu Hasan ve Şeyyad İsa'nın Yûnus'la muasır, belki ondan da önce yaşamış olma ihtimali varsa da yazdıkları müteşerri manzumelerin ona model olacak kudrette olmadığını kaydedelim.

2 Yûnus'un Anadolu'da bilinen herhangi bir öncüsü olmadığına ve Yesevî hikmetlerinin de hece ölçüsüyle yazıldığına göre bu tesirleri nerede aramak icap eder? Bu sorunun cevabı bizi bir zamanlar bilim kamuoyunu çok meşgul eden "Yûnus'un ümmiliği" meselesine götürür. Bu konuya girip konuyu dağıtmak istemiyoruz. Zaten bugün onun ümmi olduğunu iddia eden yok gibidir. Şu kadarını söyleyelim ki bizatihi Divan'ı onun ciddi bir ilim tahsili aldığı göstermektedir. Dolayısıyla aruz ve şiire dair diğer bilgileri bu tahsille edinmiş olması mümkün olduğu gibi Fars şiirinden de hisseyab olduğu düşünülebilir. Yûnus büyük ihtimalle Fars şiirini okuyup anlayacak kadar Farsça biliyordu. Nitekim Köprülü, onun *Risâletü'n-Nushiyye* adlı eserinde Attâr, Senâî ve Mevlânâ tesirlerinin göze çarptığını söyler ve devamla "... mesnevi, Yûnus Emre'nin öyle iddia edildiği gibi ümmî bir şâir olmadığını, bilakis İran'ın mutasavvıf-ahlâkçı şairlerinden mülhem olmuş bir mutasavvıf addedebileceğini gösteriyor." der ve eserin sadece konu bakımından değil vezince de "Acem aruzu" tesirinde olduğunu belirtir (Köprülü, 1918, s. 9-328).

3 Bu çalışmada *Yûnus Emre Divanı*'nın Mustafa Tatcı tarafından yayımlanan son baskısı (2021) esas alınmıştır.

Sultan Murat zamanına kadar Anadolu’da şair yetişmediği mealindeki sözleri, bu edebiyatı Şeyhî ile başlatmaları ⁴, Yûnus Emre gibi bir şaire Âşık Çelebi dışında hiçbir tezkirecinin yer vermemesi -ki onda da pek mültefit ifadeler yoktur- bize göre yukarıda bazılarını andığımız eski şairleri bilmedikleri, duymadıklarıyla değil onların şiirlerinin ihtiva ettiği konularla ilgilidir.

Yanlış anlaşılmalara meydan vermemek için sonda söyleyeceğimizi başta söyleyelim: Biz bu tebliğ ile Yûnus Emre’nin divan şiiri çerçevesinde değerlendirilebilecek bir şair veya divan şiirinin bir öncüsü, yol açıcısı olduğu gibi büyük iddialarda bulunacak değiliz. Ancak muasırı sayılabilecek diğer mutasavvıf şairler Âşık Paşa, Gülşehrî ve Kayserili İbrâhîm Beg (?-?) gibi onun da şiirleri arasında -çok az da olsa- klasik şiirin sanat unsurlarının çokça kullanıldığı ve bu tarzı okşayan beyitler hatta müstakil şiirler mevcuttur ki burada ele alınacak olan husus da budur. Şunun da altını tekraren kalın çizgilerle çizelim ki bu şiirleri yazdığında Yûnus’un örnek alabileceği bir Türk divan şairi yoktu.

Yûnus’un şiirlerinde Leylâ vü Mecnûn, Ferhâd u Şîrîn gibi Şark-İslâm klasik eserlerinin müşterek hikâyelerine; yine klasik şairlerimizin türlü sebeplerle gönderme yaptıkları peygamber kıssaları ve mucizelerine; Feridun, Rüstem, Nûşîrevân vb. İran mitolojisi kahramanlarına sıkça rastlanır. Özellikle Hallâc-ı Mansûr -diğer mutasavvıf şairlerde de olduğu gibi- Yûnus’un şiirlerinde en çok andığı isimlerdendir. Divan’ında 30 yerde Mansûr’u anması, kendisinin de farklı söyleyişlerle “ene’l-hak” dediği için şüphesiz anlamlı ve önemlidir. Burada bütün bu müstakil beyitlerden de söz etmeyeceğiz.

Aşk, klasik edebiyatta elbette en önemli unsurdur. Âşık-maşuk-rakip üçlemesi için klasik şiirin mihverî dense yanlış olmaz. Öyle ki sadece gazeller değil “çift kahramanlı aşk hikâyeleri” dediğimiz mesnevîlerin merkezinde de bu üçlü vardır. Bir farkla ki mesnevîler gazellerin tahkiyeye dönmüş hâli gibidir. Bu üçlüye sufi, vaiz vb. isimlerle birlikte sık sık zahit tipi de eklenir. Böyle olmakla birlikte klasik edebiyatı aşk mevzuundan ibaret kabul etmek de doğru olmaz. Azımsanmayacak miktarda edebî tür bu yolda aşka eşlik eder. Bu türlerden biri de bahariyedir. Çoğunlukla kasidelerin nesip bölümünde yer alan kasideler kimi gazellerin de konusunu oluşturur. Yûnus Divanı’ndaki aşağıdaki sekiz beyitlik şiirin ilk altı beyti, hem eda hem kelime kadrosu bakımından klasik bahariyeleri aratmayacak türdendir:

- 1 Yine bu bâd-ı nev-bahâr hoş nev‘ ile esdi yine
Yine kışın sovuğu fuzûllığın kesdi yine
- 2 Yine rahmeti bî-kıyâs yine ‘işret oldı dem-sâz
Yine geldi bu yini yaz kutlu kadem basdı yine
- 3 Yine yini hazîneden yini hil‘at giydi cihân
Yine virildi yini cân ot u agaç sesdi yine
- 4 Ölmüş idi ot u şecer dirilüben girü biter
Müşriklere nükte yiter var eyledi nesli yine

4 “Hâşşa ki huşûş-ı şî‘rdeşu‘arâ-yı pîşînûn pîşvâsı ve nuzemâ-i mütekaddimînûn muktedâsıdır.” (Latîfî, 2018, s. 316).

- 5 Yine sahra vü merg-zâr hoş akar esrük bu sular
Cihânlara saçdı nisâr cümle ‘âlem dostı yine
- 6 Yine yir yüzi tonanup kat kat olup renge batup
Bülbül güle karşı ötüp cân budaga asdı yine
- 7 Sözüm degül yaz kış için geldi ma‘şûka iş için
Oldı yini bağışlamak pâdişâhun kasdı yine
- 8 Yine Yûnus başdan çıkıp ‘âr u nâmûsı yıkup
‘Âşıklarun cur‘asından ulu kadeh içdi yine (Tatcı, 2021, s. 2-299)

Baharın gelişiyle ruhunda meydana gelen coşkuyu söze döken Yûnus’un bu şiirinin özellikle bahsedilen ilk altı beyti bütünüyle bir klasik şair dilinden çıkmış intibası uyandırmaktadır. Vezin bakımından diğer şiirleri gibi sıkça aksama görülse de şiir aruzun *müstef’ilünmüstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün* kalıbıyla yazılmıştır.

Yûnus Divanı’nda klasik şiirimizin “güzel” anlayışıyla kurulmuş ve daha ilginç de bir beşerî güzel için yazılmış bir şiir vardır. “Sen” muhatabına (sevgiliye) yönelik ve yine beşerî aşkı terennüm eder tarzda bir şiir daha varsa da (Tatcı, 2021, s. 2-379) aşağıda görüleceği üzere ikinci şiiri ilahi aşkla yorumlamak da mümkündür. Bu noktada “Yûnus’ta beşerî aşk olur mu?” itirazları gelebilir ve bunu da makul buluruz. Ancak şiir dikkatle incelendiğinde bunun başka türlü anlaşılamayacağı görülecektir.

Söz konusu iki şiirden ilki ayrıntılı olarak incelenecek, diğerinin bildiri sonunda metni ve-
rilmekle yetinilecektir.

- 1 Kerem ile⁵ bir berü bak nikâbı yüzünden bırak
Ayun on dördi misin balk urur yüz ü yanak
- 2 Şol bal ağızdan kelecî yüz bin şekerden tatludur
Söylenür olsa bu dilün deprenür olsa ol tudak
- 3 Otuz iki incü bitmiş mercân içinde iy cânım
Kıymeti a‘lâ incüden aklığı da incüden ak
- 4 Yüzüne karşı bu güneş bir dem gelüben turamaz
Gelüp kaşundan kiçi ay her dem okıyalı sebak
- 5 Gören seni pervâne tek niçesi oda düşmesün
İki yanadın çün turur ol iki şu‘leli çerâk

5 Tatcı belki vezin için bu kelimeyi “ile” okumayı tercih etmiş olabilir ancak vezin zaten birçok mısradaki aksamaktadır. “Kerem eyle” daha anlamlıdır.

- 6 'İşkun selâsilinde zencîre kim ki düşse
Âzâdlık istemez ol olsa vücûdı toprak
- 7 Dil niçe vasf itsün hüsün-ile hulkunı kim
Hüsünü Hak eylesün yavuz gözlerden irak
- 8 İştüm boyun senün servden a'lâ-y-ımış
Dağı gözüm görmedin boyunu sevdi kulak
- 9 Yûnus Hak tecellîsin senün yüzünde gördi
Çâre yok ayrılmaga çün sende görindi Hak (Tatçı, 2021, s. 145)

Gazelin Kısa Değerlendirilmesi

Klasik şiirimizin klasik dönem diye tabir ettiğimiz XVI-XVIII. yüzyıl arasındaki söyleyişe pek benzemeyen ⁶, oldukça değişik teşbih ve mecazlı söyleyişlerle dolu bu gazele öncelikle şekil yönünden bakalım.

a) Şekil Bakımından

Şiir dokuz beyitten oluşmaktadır. Bu beyit sayısı, klasik şiirimizin kuruluş dönemi şiirlerinde çokça görülür. Şiir *müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün* kalıbında yazılmışsa da sadece 2, 4 ve 5. beyitlerle, 2. beytin ikinci mısrası bu kalıba uymakta, diğer mısraların hiçbiri bu kalıba ya da başka herhangi bir kalıba da uymamaktadır. Bu durumda 18 mısradan yalnızca yedisi kalıba uygundur. Bu, Yûnus Emre'nin diğer şiirlerinde de çok görülen bir durumdur. Hatta bunu Yûnus şiirlerinin âdeta bir alametifarikası olarak kabul dahi edebiliriz.⁷

Gazel nazım şekliyle kaleme alına şiir kafiye yapısı itibarıyla gazele bütünüyle uygundur ve kafiyeler de klasik şiirimizin kafiye anlayışıyla uyumludur. Kimi şiirlerinde görülen yarım kafiye bu şiirde hiç başvurmamıştır.

b) İçerik Bakımından

Şiirde sevgilinin sırasıyla yüzü, yanağı (1. beyit), ağzı, dili, dudağı (2. beyit), dudağı ve dişleri (3. beyit), yüzü ve kaş (4. beyit), yanağı (5. beyit), saçları (6. beyit), boyu (8. beyit) tavsif edilmiş, çeşitli benzetme ve göndermelerle övülmüştür. 7 beyitte de güzelliği ve ahlaki methedilmiştir.

6 Aslında benzemesi normal olmazdı. Nitekim ilk dönem veya kuruluş dönemi tabir ettiğimiz XIV. yüzyılda yetişmiş divan şairlerinin güzele dair benzetmeleri klasik dönemin hayal dünyasından hem hayal âlemi hem söyleyiş bakımından oldukça uzaktı.

7 Bu noktada "Yûnus vezin bilmiyor muydu?" sorusunu tartışmaya açmak yerinde olacaktır. Bize göre Yûnus aruzu en azından akıcı kalıpları çok rahat kullanabilecek kadar biliyordu. Bunun şahidi yine eseridir. Zira onun divanında neredeyse tek aruz hatası olmayan şiirleri de mevcuttur. Keza *Risâletü'n-Nushiyye* eserinde kayda değer aruz hataları yoktur. Bize göre o ve diğer bazı mutasavvıf şairler, şiirin, vezin kafiye gibi teknik mükellefiyetlerini birer "madde", kendilerini masivaya bağlayan rabitalar gibi görüyorlar ve bu ağırlıktan kurtulmak için yer yer -önemsemekten daha ileri olarak- bilerek vezin ve kafiye kusuru yapıyorlardı. Kimi mutasavvıflar bunu lafzen de ifade etmişlerdir. Aslında bu durum Yûnus'ta da var. Aşağıdaki beyitte Yûnus şairliği bir tuzağa benzetiyor ("Şâ'ırlık" ibaresi görebildiğimiz nüshalar içinde sadece ve sadece Kütahya Nüshası'nda yer almaktadır. Diğer nüshalarda bu kelime "tutsaklık/dutsaklık" şeklindedir.):

Ben bunda gârib geldüm ben bu ilden bizerem

Bu şâ'ırlık duzağın demi geldi üzerem

1. beyitte Yûnus klasik şiirde çok görüldüğü üzere sevgilinin saçını nikaba (örtü, peçe) benzetmiş fakat saç kelimesini hiç kullanmamıştır. Bununla saç kastettiğini ikinci mısra ele veriyor: “Ayın on dördü müsün, yüz ve yanak parlıyor”. Sevgilinin yanağının aya benzetilmesi eski şiirimizde çok yaygındır. Sevgili veya sevgilinin güzelliği klasik şiirimizde de yer yer ayın on dördüne de benzetilse de daha ziyade halk şiirinde karşımıza çıkan bir benzetmedir.

2. beyitte de benzer bir durumla karşılaşırız. Sevgilinin sözünün şekere benzetilmesi klasik şiirin dünyasına uygun ama dudağın bala benzetilmesi daha ziyade halk şiiri geleneğine ait bir benzetmedir. Sözün şekere nispeti de klasik şiirde oldukça yaygındır.

3. beyitte Yûnus’a göre sevgilinin dişleri “mercan resifleri arasında bitmiş otuz iki inci tanesidir ama inciden çok daha kıymetli ve çok daha beyazdır. Mercan derken kastettiği elbette sevgilinin kırmızı dudaklarıdır.

4. beyitte Yûnus “hilâl”e “kiçi ay” diyor (Bir başka nüshada “genç ay”). Klasik şiirde sevgilinin kaşıyla ilgili en çok yapılan benzetmelerden biri hilaldir. Sevgilinin kaşını üstün göstermede kullanılan hilal, Yûnus’a göre sevgilinin kaşından ders alan bir talebedir. Bütün dünyayı ısıtan ve ışıtan güneş ise sevgilinin yüzünün parlaklığı karşısında bir an bile duramayacak kadar zaaf içindedir.

5. beyitte klasik şiir dünyasının çok aşına olduğu şem’-pervane mazmunu söz konusudur. Sevgilinin iki yanağında yanan چراغlar (yanaklar) karşısında insanların kelebek gibi dolaşp ateşe düşmekten başka ellerinden gelen bir şey yoktur.

6. beyitte Yûnus teşbîh-i belîğ yaparak aşkı zincire (selâsil) benzetiyor. Ama o öyle bir zincirdir ki onunla bağlananlar, o zincirin esiri olanlar ölene kadar o zincirin esiri olmak ister, kurtulmayı akıllarından bile geçirmezler. Burada “zincîr” ile kapalı istiare yoluyla saç kastedilmiştir. Klasik şiirde aşıkların sevgilinin zincir gibi darmadağın saçlarına düşüp o tuzakta kaybolmak en büyük emelleridir.

7. beyitte Yûnus sevgilinin güzelliğini ve yaradılışındaki üstünlükleri sözle anlatmakla bitiremeyeceğini ifade eder ve klasik şairlerimiz tarafından ileride çok kullanılacak olan “yavuz gözden irak olmak” deyimini belki de ilk defa şiire aktarır.

Bu tabir oldukça önemlidir. Hatta bu tebliğin sıklet merkezi bu deyimdir diyebiliriz. Zira “Hüsünü Hak eylesün yavuz gözlerden irak” (Allah güzelliğini kötü gözlerden uzak etsin.) ifadesi şiirin muhayyel de olsa bir beşerî güzel için yazıldığını gösteriyor. Dolayısıyla şiirin bütünüyle lâ-dinî bir karakter taşıdığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

8. beyitte Yûnus, klasik şiirimizin en yaygın benzetmelerinden biri olan sevgilinin boyu ile servi benzerliğini kullanmıştır. Şair, sevgilinin serviden de uzun olan boyunu daha görmeden kulakla duymakla sevmiştir.

9. beyitte nihayet Yûnus *vahdet-i vücûda* gelir. Sevgilisine hitaben Hakk’ın nurunu yüzünde gördüğünü, hâliyle ayrılmak diye bir şeyin söz konusu olamayacağını söyler.

Yûnus bu şiirinde mecazımürsel, tecahülûarif, hemen bütün türleriyle teşbih ve istiare, tenasüp, mübalağa, telmih gibi birçok söz sanatını kullanmıştır.

Bu gazel bize çift kahramanlı aşk mesnevilerini hatırlattı. Onlarda da tamamen beşerî olan bir aşk hikâyesi nihayetlendikten sonra tasavvufî bir mahiyete dönüştürülür ve bu beşerî aşkın gerçekte bir “rûhânî aşk” olduğu vurgulanır. Öyle de olsa bu şiir, Yûnus Divanı’ndaki -klasik şiir izleri ve irtibatı görülen diğer şiirler de dâhil- beşerî aşkla yazılmış iki şiirden biridir ve bu yönüyle tamamen farklı ve özgündür.

Son olarak fazla yorum yapmadan aşağıdaki şiirine de dikkat çekmek istiyoruz. Bu şiiri hem beşerî hem ilahi aşk olarak yorumlamak mümkündür. Burada mahlas Yûnus değil faraza Feyzî olsaydı, Feyzî mahlaslı, kuruluş döneminde yaşamış bir divan şairinin şiiri kabul etmek için galiba hiçbir gerekçe yoktu. Ama elbette *Yûnus Divanı*’nda olunca bâtnî manaları göz ardı etmemek icap eder.

- 1 Ne kim senün cevrunile geçürmişem ben günümü
‘İşkun odı çıkarısar ‘arşa degin düttünümü
- 2 ‘İşkun odı düşdi bana ben yanaram ne gam sana
Yanup içüm kül olmuşam gözetme taşra tonumu
- 3 Yanup oda dirsen girem yatluga baş indürmeyem
Senden yüzüm döndürmeyem çün sana tutdum yüzümü
- 4 Gündüz hâlün gören kişi kâfir ise göynür özi
Kim ne bilür ben bilürem kim niçe geçer dünümü
- 5 Kasdum budur şehre girem feryâd u figân koparam
Yine dönüben korkaram işide düşman ünümü
- 6 Eydür Yûnus kim hakikat ben Mecnun oldum ‘âkıbet
N’ola disen Mecnûn-sıfat hoş tutunuz Mecnûnumı (Tatcı, 2021, s. 2-299)

Sonuç

Yûnus Emre’yi şiir geleneğimiz içinde yerleştireceğimiz en müsait alan kuşkusuz tekke edebiyatıdır. Onun Türk tekke şiirinin kurucusu olduğunu söylemekte hiçbir beis yoktur. Yûnus hem dil hem eda anlamında bu edebiyata mührünü vurmuş, böylece birçok muakkipler ve mukallitleri ortaya çıkmıştır. Türk halk şiirinde de ciddi Yûnus tesiri vardır. Esasen onun şiiriyle bağı en zayıf olan gelenek Türk divan şiiri geleneğidir. Bu durum Yûnus’un gücüyle, başka bir ifadeyle Yûnus’un bu edebiyata nüfuz edememesiyle değil çok sıkı kaidelerle örülü bu edebiyatın kendine mahsus yapısıyla ilgili bir durumdur. Yukarıda da değindiğimiz gibi onun en önemli tezkirelerimizden biri olan *Âşık Çelebi Tezkiresi*’nde yer alması bile esasen ciddi bir tesiri ifade eder.

Yûnus Emre ve Klasik Türk Şiiri arasındaki ilişkiyi karşılıklı değerlendirdiğimizde karşımıza çıkan manzara özetle şöyledir:

Yûnus Emre’de nazım birimi (beyit) ve vezin (aruz) bakımından divan şiiri ile bir irtibat olduğu açıktır. Bütün nüshaları Divan ile birlikte bulunan *Risâletü’n-Nushiyye*’de bu ilişki daha barizdir.

Divan şiirinde kullanılan pek çok telmih ve teşbih unsuru ile mazmunlar Yûnus’ta da mevcuttur.

Sayıları divan hacmine göre çok az olsa da mahlas yerine başka bir isim konsa bir kuruluş dönemi divan şairinin kaleminden çıkmış zannedilebilecek birkaç şiiri, klasik edebiyat tarzının da -Sultan Veled’den sonra- ilk örnekleri addedilebilir.

Kaynakça / References

Ersoy, E. ve Ay, Ü. (2017). *Hoca Dehhânî Divanı*. Ankara: TÜBA Yayınları.

Köprülü, M. F. (1918). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Latîfî (2018). *Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ*. R. Canım (Haz.). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Tatcı, M. (2021). *Yûnus Emre (Dîvân-ı İlâhiyât, Dîvân, Âşık Yûnus)*. C. 2. İstanbul: H Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ. 27.08.2021 tarihinde ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/60327,latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzamapdf.pdf?0 adresinden edinilmiştir.

